

ся обходити, за допомогою фіктивних шлюбів, фіктивних усиновлень [5, с. 32].

Таким чином, аналізуючи проблему адюльтеру у Давньому Римі, можна зазначити, що на той час не існувало гендерної рівності щодо цієї проблеми. У давніх римлян була подвійна мораль. Дружину, яка зраджувала чоловіку, за римськими традиціями карали смертю. При цьому слід зазначити, що до коханця дружини застосовувалися, насамперед, калічаші покарання. У рідких випадках – смертна кара. І це – лише єдиний випадок, коли чоловік ніс відповідальність при адюльтері. Чоловік, який зраджував своїй дружині, залишався непокараним.

Список використаної літератури:

1. Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://dic.academic.ru/dic.nsf/aphorism/828/Луций>
2. Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://studwood.ru/895263/pravo/moral-brak>
3. Вокруг законов о нравственности в Древнем риме в эпоху Августа. Часть II. Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://www.abhoc.com/arc-vr/2004-02/253/>
4. Ковалев С. И. История Рима: Глава II. Принципат Августа / Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://centant.spbu.ru.lib.kovalev.2htm>
5. Гиленсон Б. Ливия // Женщины, не любившие никого. – М.ОЛМА_ПРЕСС, 2002. – С. 31-40.

АРАКЕЛЯН МІНАС РАМЗЕСОВИЧ

Національний університет «Одеська юридична академія»,
віце-президент, проректор з навчальної роботи,
кандидат юридичних наук, професор

ПРИЧИНИ ТА ОСОБЛИВОСТІ РЕОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ В РІШЕЛЬЄВСЬКОМУ ЛІЦЕЇ В ПЕРІОД 1830–1840-Х РОКІВ

В контексті освітньої реформи в Російській імперії 30 липня 1830 р. був виданий указ про заснування Одеського навчального округу, центральним навчальним закладом якого став Рішельєвський ліцей. Йому підпорядковувалися навчальні заклади Одеси.

Одеський навчальний округ став 8 навчальним округом в російській системі освіти, що була сформована в першій половині XIX ст. Фундамент нової системи був закладений ще Олександром I, який здійснив в країні досить суттєві перетворення адміністративного апарату. Важливою складовою частиною реформ того часу стала реформа осві-

ти, в ході якої було засновано Міністерство народної освіти, чотирьох-ступінчаста структура навчальних закладів (парафіяльні та повітові училища, гімназії, університети) та впроваджено поділ на навчально-адміністративні підрозділи – навчальні округи.

В осені 1830 року почався процес розширення компетенції новоствореного округу. Указом від 8 листопада 1830 р. до його складу було включено Бессарабську область, а на чолі навчального округу був поставлений Никифор Федорович Покровський.

1831 р. стався новий розподіл губерній вже на 7 навчальних округів, де також окремо підкреслювалися особливості управління одеськими навчальними закладами: «Учебные заведения города Одессы и области Бессарабской остаются под главным начальством особого попечителя» [1]. Указом від 9 грудня 1832 р. Одеському навчальному округу були підпорядковані навчальні заклади Херсонської та Таврійської губерній. Указ 30 травня 1833 р. розширив територію округу приєднанням Катеринославської губернії.

У перші роки служби на посаді попечителя Н. Ф. Покровський зосередив головну увагу на аналізі стану навчальних закладів округу [2, с. 193]. Всебічно вивчивши стан справ у ньому, він здійснив у ліцеї ряд перетворень: розширив обсяг викладання предметів, взяв під контроль виконання викладачами своїх обов'язків, дисципліну ліцеїстів.

Н. Ф. Покровський робив кроки до поліпшення фінансового стану мережі парафіяльних і повітових училищ. Навчальні заклади регіону потребували коштів, які могли бути отримані від приватних осіб. У зв'язку з цим піклувальник прагнув виявити механізми активізації благодійних пожертвувань. Працюючи на посаді попечителя Одеського округу Н. Ф. Покровський висунув ідею реорганізації Рішельєвського ліцею з метою наблизити його до вищої ланки в системі освіти – університету, і неухильно боронив її перед центральною і місцевою владою [3, с. 33]. З його ініціативи був підготовлений і введений в дію ліцейський статут 1837 р., згідно з яким в Рішельєвському ліцеї були проведені подальші перетворення, що істотно підвищили статус навчального закладу.

За новим Статутом від 29 травня 1837 року (вступив у дію з 1 січня 1838 р.) ліцей було трансформовано [4]. Він став окремим і самостійним навчальним закладом, за складом і правилами дуже близькими до університетів. При ньому були засновані відділення (фізико-математичне і юридичне). Органами управління ліцеєм стали Рада та Правління, де головував директор. Число учнів в ліцеї і гімназії тоді значно збільшилося. Зміни відбувались і в навчальних планах ліцею. Так, наприклад, на юридичному відділенні ліцею тих часів читались наступні дисципліни: латинська мова, римське право, енциклопедія та історія правознавства, російське законодавство, практичне судочинство [4, с. 21]. Також при ліцеї працював Інститут східних мов, який готував перекладачів для військових закладів.

Наступним кроком в процесі удосконалення навчального процесу в освітніх закладах Одеського навчального округу стало затвердження 25 лютого 1839 року «Правил, котóryми должны руководствоваться преподаватели лицей в способе преподавания предметов каждого», що визначали форму та зміст лекційних курсів. Порядок викладання, передбачений «Правилами», набрав чинності 1841 р. Згідно нових правил лекції читали з 8 до 2 години дня (по 6 годин на день).

Відповідно до особливих правил викладання, які були встановлені Попечителем Одеського навчального округу в 1839 р., викладачі ліцею готували детальні конспекти своїх лекцій [6, с. 130]. Ретельному відбору підлягали й рекомендовані до вивчення джерела та посібники. Згодом навчальна діяльність викладачів ліцею була поставлена під досить жорсткий контроль. З мемуарів ліцеїстів відомо, що на лекціях слухачі складали журнали, з читання яких розпочиналася кожна чергова лекція; з журналів укладалися так звані записки, тобто повні конспекти лекцій, які достатньо було вивчити напам'ять, щоб успішно скласти іспит.

В тому ж році Радою ліцею було переглянуто норми поведінки та обов'язки студентів у документі «Правила для студентів Рішельєвського ліцею», відповідно до яких обов'язки студентів поділялися на зовнішні (за стінами ліцею) і внутрішні (безпосередньо для навчального закладу). До зовнішніх обов'язків відносилися: виконання всіх державних законів, виконання церковних обрядів, гідна поведінка вдома і в суспільстві, постійне носіння форми ліцеїста. Студентам заборонялося брати участь у таємних товариствах, грати в азартні ігри, відвідувати місця, «шкідливі для моралі молодих людей» (трактири, винні льохи) і вживати «невластиві молодим літам напої» [7].

В серпні 1840 р. попечитель ліцею Д. М. Княжевич підготував план реформування навчальної частини закладу, де він висунув пропозицію заснувати третє відділення – камеральне (економічне) на кшталт німецьких університетів. Одним з завдань проекту Д. М. Княжевич вбачав посилити енциклопедичний загальноосвітній характер навчання та розширити обсяг викладання деяких загальних предметів [7]. Пропозиції Д. М. Княжевича щодо реформування навчального процесу впроваджувалися в життя поступово, і тільки у листопаді 1841 року імператор затвердив новий розклад навчальних предметів у Рішельєвському ліцеї, згідно з яким нарівні з юридичним і фізико-математичним відділеннями утворювалося третє – камеральне.

В 40-х роках XIX ст. за структурою, програмами та системою викладання Рішельєвський ліцей став фактично вищим навчальним закладом. Він мав фізико-математичне і юридичне відділення та інститут східних мов. Саме на юридичному відділенні й були реалізовані завдання з підготовки цивільних службовців, які б володіли юридичними знаннями. Разом з тим, з ініціативи Д. М. Княжевича, Рішельєвський

ліцей поступово перетворювався з суто освітньої установи на освітньо-наукову.

В 40-х роках ХІХ ст. на юридичному відділенні Рішельєвського ліцею викладали римську словесність, енциклопедію та історію правознавства, російське законодавство, латинську мову, політекономію, судову медицину та фінансову науку. Крім того, читались загальні предмети: філософія, російська словесність, історія а також обов'язкові для всіх студентів – богослов'я, церковна історія та церковне право [8, с. 18-19].

На камеральному відділенні вивчались економіка з наукою про фінанси, наука про торгівлю та комерцію, фізика та фізична географія, хімія, природна історія, сільське господарство, технологія, архітектура та огляд російських законів. Тут готували фахівців-юристів у галузі державного і приватного права, державних службовців [9, с. 15].

«Камеральне відділення, – як пише І. Міхневич, – отримало основи у Рішельєвському ліцеї у той час, коли ще ні в одному з російських університетів не було факультетів, зайнятих виключно науками природно-господарськими, і пристосоване до місцевих потреб краю, найголовнішу і суттєву потребу якого становить державне і приватне господарство, мало благодатний вплив і на інші відділення ліцею, додаючи їм більшої повноти, стрункості та єдності». Воно «залишило помітні сліди вищої освіти в усіх галузях державної служби і суспільного життя Новоросійського краю».

31 травня 1845 року було видано нові «Правила испытаний для перевода и выпуска студентов Ришельевского лицея», де містилися пояснення щодо проведення іспитів та умови переведення з курсу на курс ліцеїстів. Важливим нововведенням за цими правилами стало написання студентами для отримання атестату зрілості курсових творів, які можна вважати прототипом сучасних дипломних робіт. Тож поступово, Рішельєвський ліцей ставав надзвичайно популярним освітньо-науковим закладом.

З наведеного ми бачимо, що новий етап розвитку Рішельєвського ліцею пов'язаний не тільки з прийняттям нового Статуту 29 травня 1837 р., а і з діяльністю низки яскравих і талановитих особистостей, доклавши багато зусиль в організацію і розвиток як самого ліцею так і освітньої системи Російської імперії. З цього часу за структурою, програмами, системою викладання Рішельєвський ліцей став фактично вищим навчальним закладом. Він мав фізико-математичне, юридичне та камеральне відділення, а також інститут східних мов. Розглянутий період виявився досить плідним в історії Рішельєвського ліцею. Нажаль, вже з 1850 року політика уряду в освітній сфері значно змінилась, що призвело до впровадження тотального контролю навчального процесу та дисципліни в усіх навчальних закладах Російської імперії.

Список використаної літератури:

1. О новом распределении Губернских Гимназий и прочих Училищ на Округи // Полное собрание законов Российской Империи. Собрание Второе (1825–1881). В 55 т. Том VI (1831). Часть 1 / Под ред. М. М. Сперанского. – Санкт-Петербург : Тип. II Отделения Собственной Его Императорского Величества Канцелярии, 1832. – № 4251. – С. 14.
2. Гребцова І. Діяльність першого піклувальника Одеського навчального округу Н.Ф. Покровського / І. Гребцова // Краєзнавство 1/2 (90/91). – 2015.
3. Одеський національний університет імені І. І. Мечникова. Історія та сучасність (1865–2015) / кол. авт. ; гол. ред. І. М. Коваль ; Одеський нац. ун-т ім. І. І. Мечникова. – Одеса : ОНУ, 2015. – 964 с.
4. Устав и штат Ришельевского лицея. 29 мая 1837 г. // Сборник постановлений по Министерству народного просвещения. 2-е изд. – Санкт-Петербург : Тип. В. С. Балашева, 1875-1876.
5. Кризь призму пам'яті і часу: Одеський Ришельєвський лицей у спогадах сучасників/ автор упорядник О.О. Синявська. – Одеса: Бондаренко М.О., 2017. – 300 с.
6. Егоров А. Д. Лицеи России. (Опыт исторической хронологии). В пяти книгах. Кн. 1. Ришельевский лицей. – Иваново, Иван. инж-строй. ин-т, 1993 – 172 с.
7. ДАОО, ф. 44, оп. 2 (1840), спр. 105, арк. 4.
8. Обозрение преподавания наук в Ришельевском лицее в течение 1842-1843 учебного года. – Одесса : Въ Городской тип., 1842.
9. Юридический институт Одесского государственного университета: исторический очерк. / Под общ. ред. А. С. Васильева. – Одесса : АО БАХВА, 1996. – 160 с.

ГОРЯГА ОКСАНА ВІКТОРІВНА

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри історії держави та права,
кандидат юридичних наук, доцент

ВНЕСОК І. С. ОРЛЯ В РОЗВИТОК РІШЕЛЬЄВСЬКОГО ЛІЦЕЮ

На початку XIX ст. внаслідок проведення реформи системи народної освіти Російської імперії відбувається формування 6 навчальних округів та чіткої ієрархії навчальних закладів: університети – губернські гімназії – повітові училища – парафіяльні училища [1, 132]. Формувалась нормативна база для організації та діяльності навчальних закладів. Прийняті “Попередні правила народної освіти”, статuti університетів та “Статут навчальних закладів, підвідомчих університетам”. В цей період засновувались елітарні навчальні заклади, які зайняли проміжне становище між університетами та гімназіями – ліцеї, гімна-